

АНОТАЦІЯ

Спінчевська О.М. Конституційний юрисдикційний процес: сучасний стан та перспективи удосконалення. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

У дисертації обґрунтовано теоретичні положення щодо сучасного стану конституційного юрисдикційного процесу, зокрема його ефективності як засобу захисту прав і свобод людини і громадянина, а також розроблено на цій основі рекомендації щодо його вдосконалення, зокрема щодо внесення низки змін до національного законодавства з питань юрисдикційної діяльності Конституційного Суду України.

Аналіз доктринальних джерел, у яких висвітлюється обрана проблематика, дав підстави поділити їх на дві групи: 1) присвячені діяльності Конституційного Суду України як органу конституційної юрисдикції, та містять доктринальні підходи щодо окремих її процесуальних аспектів, переважно розглядаючи конституційну юрисдикцію як складову конституціоналізму; 2) присвячені безпосередньо конституційному юрисдикційному процесу, розглядаючи його як один з різновидів юрисдикційного процесу, як складову юридичного чи конституційного процесів. Обґрунтовано, що окремі доктринальні аспекти конституційного юрисдикційного процесу знаходять свій вияв у практиці Конституційного Суду України, зокрема у юридичних позиціях, викладених в його рішеннях, висновках та ухвалах, а також у окремих думках суддів Конституційного Суду України.

Встановлено, що методологія наукових досліджень конституційного юрисдикційного процесу являє собою сукупність принципів, підходів та методів, що забезпечують отримання науково-обґрунтованих та істинних знань про його сучасний стан та перспективи удосконалення. Проведення наукового дослідження конституційного юрисдикційного процесу потребувало

комплексного підходу, який забезпечується застосуванням методів класичної традиційної та інноваційної методології, а також реалізацією загальнонаукових, спеціально-наукових та власне-юридичних методів.

Проаналізовано правову регламентацію конституційного юрисдикційного процесу, яку наразі здійснено Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. № 2136–VIII та Регламентом Конституційного Суду України, ухваленим Постановою Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 р. № 1-пс/2018 (зі змінами). Джерелом правового регулювання конституційного юрисдикційного процесу також можна вважати юридичні позиції Конституційного Суду України, які, як специфічне джерело права, поряд з вищенаведеними актами, впливають на порядок реалізації Конституційним Судом України як основним суб'єктом конституційного юрисдикційного процесу своїх юрисдикційних повноважень. Також відзначено, що проєктом Закону про конституційну процедуру (про конституційне провадження) (реєстр. № 4533 від 21 грудня 2020 р.) планується детальніше врегулювати окремі процесуальні аспекти діяльності Конституційного Суду України.

Обґрунтовано багатоаспектну правову природу конституційного юрисдикційного процесу. Так, насамперед, він є різновидом юрисдикційного процесу як однієї з форм юридичного процесу, а також елементом конституційного процесу як складової юридичного процесу. У широкому розумінні конституційний юрисдикційний процес можна розглядати як побудований на відповідних принципах комплекс регламентованих Конституцією, законами та іншими нормативно-правовими актами України послідовних та логічно взаємопов'язаних стадій, спрямованих на забезпечення верховенства Конституції України, в межах яких виникають, припиняються та змінюються процесуальні відносини між органом конституційної юрисдикції та іншими уповноваженими суб'єктами; а у вузькому – як процесуальний порядок розгляду та вирішення органом конституційної юрисдикції справ у межах його компетенції, тобто конституційне провадження. Широке розуміння

конституційного юрисдикційного процесу є основоположним, найбільш важливим, оскільки відображає його головні формальні, сутнісні та змістовні ознаки. Основними складовими конституційного юрисдикційного процесу є його принципи, стадії та суб'єкти.

Констатовано, що специфіка конституційного юрисдикційного процесу в Україні відносно інших галузевих різновидів юрисдикційних процесів (кримінального, цивільного, господарського, адміністративного) є недостатньо дослідженою. Виокремлено характерні особливості, які відрізняють конституційний юрисдикційний процес від інших юрисдикційних процесів.

З'ясовано, що принципи конституційного юрисдикційного процесу можна розглядати як найбільш загальні, свідомо-вольові, нормативно-регулятивні або доктринально обґрунтовані, основні правила поведінки суб'єктів конституційного юрисдикційного процесу, що демонструють його сутність, зміст та соціальне призначення. Вказані принципи можна поділити на дві групи: нормативно закріплені (принципи верховенства права (правовладдя), незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості та обов'язковості ухвалених Конституційним Судом України рішень та висновків, відкритості, повного і всебічного розгляду справ, дружнього ставлення до міжнародного права) і доктринальні (принципи політичного нейтралітету, функціональної відособленості, неупередженості, науковості, державної мови судочинства, доступності правового захисту, диспозитивності, субсидіарності, змагальності, рівності сторін перед законом і судом та ін.). При цьому перелік нормативно закріплених принципів конституційного юрисдикційного процесу запропоновано доповнити принципом послідовності в аспекті формулювання Конституційним Судом України своїх юридичних позицій.

Виокремлено та охарактеризовано стадії конституційного юрисдикційного процесу, продемонстровано їх співвідношення із стадіями конституційного провадження. Підсумовано, що структуру конституційного юрисдикційного процесу складають досудові, судові (основні та факультативні) і позасудові (основні та факультативні) стадії та етапи, які мають певні

особливості в залежності від форми звернення, яке розглядається Конституційним Судом України.

Встановлено, що основним суб'єктом конституційного юрисдикційного процесу виступає Конституційний Суд України як орган конституційної юрисдикції, який діє у складі Великої палати, двох сенатів та шести колегій. Суб'єктами конституційного провадження, яке відображає вузьке розуміння конституційного юрисдикційного процесу, є учасники і залучені учасники такого провадження; широке ж коло суб'єктів конституційного юрисдикційного процесу включає суб'єктів звернення до Конституційного Суду України, Секретаріат Конституційного Суду України та ін. Статус та обсяг процесуальних прав суб'єктів конституційного юрисдикційного процесу може змінюватись в залежності від стадії цього процесу.

Доведено, що конституційний юрисдикційний процес як специфічний різновид юридичного судового процесу є засобом захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, що знаходить вияв у ході та результаті реалізації Конституційним Судом України своїх юрисдикційних повноважень, зокрема при розгляді ним справ за конституційними поданнями, конституційними зверненнями та конституційними скаргами. Ефективність даного засобу захисту залежить від досконалості нормативної регламентації конституційного юрисдикційного процесу, а основними проблемними моментами є виконання рішень Конституційного Суду України Верховною Радою України та можливість відновлення порушених прав осіб після ухвалення Конституційним Судом України рішення на їх користь.

Підсумовано, що внаслідок конституційної реформи правосуддя 2016 р. було змінено юрисдикційні повноваження Конституційного Суду України і ним вже напрацьовано певну практику стосовно їх реалізації. Охарактеризовано основні проблеми, які виникають при здійсненні Конституційним Судом України юрисдикційних повноважень. Встановлено, що вирішення цих проблем, у залежності від їх характеру, можливе як внаслідок підвищення правової культури та обізнаності суб'єктів звернення до Конституційного Суду

України, так і шляхом внесення змін до нормативних актів, які регламентують процесуальну діяльність Конституційного Суду України.

Обґрунтовано та сформульовано практичні пропозиції, спрямовані на удосконалення конституційного юрисдикційного процесу, зокрема щодо правового регулювання окремих проблемних аспектів даного процесу, які виникають на різних його стадіях, та забезпечення виконання та можливості фактичної реалізації рішень та висновків Конституційного Суду України.

Ключові слова: конституційний юрисдикційний процес, конституційний судовий процес, конституційна юрисдикція, конституційна юстиція, конституційний контроль, конституційне провадження, Конституційний Суд України.